

Biblioteka Jagiellońska
stdr0015350

De vita, rebus gestis, ac obitu

STEPHANI PRIMI REGIS POLONIÆ,

ORATIONES DVÆ.

Prior,

CHRISTOPHORI VVARSEuicij, nobilis Polonj. [Warszewicki, Krzysztof]

Altera,

CHRISTOPHORI STVRTZII, nobilis Liuonj, J. V. D.

ROSTOCHII
Stephanus Myliander excudebat.
Anno CIↃ IↃ CXXVIIC

MARTINO CROMERO
Episcopo Varmiensi,

CHRISTOPHORUS VARSEVICIUS
S. D.

MITTO tibi laudationem meam, nescio quam laude dignam, scriptam quidem maiorum more, sine vlla (vt mihi videtur) suspicione, tàm assentationis, quàm aculeorum etiam minimorum. Quod & ipsum te in Sigismundi I. Regis funere video fecisse: & ingenuitatis referre gloriam, quàm falsam aliquorum gratiam adulatione aucupari potius voluisse. Me quoque tot dominis, & regibus meis, ad funus vsq; (vt ita dicam) deducendis, manebit opinor nomen constantiæ: qui adeò non spem præmiorum apud viuos secutus, laudes etiam demortuorum oratione persequi voluerim: nescio an sciuerim. Benè vale, decus & ornamentum patriæ. Varsauiæ, 18. Calend. Ianuarij. anno Domini LXXXVII.

In obitum STEPHANI I. Regis Poloniæ, ORATIO.

VIxit Stephanus Rex, atq; vtinam & viuere diutius potuisset. Magna enim hominum iactura est, sed regum bonorum maxima. Quo me vertam? Quæ hoc loco verba faciam? Tali quippe rege laudando, cui deesse posset oratio? sed præ dolore vox & omnia me deficiunt. Cui ego parere non cupio ac debeo, ne si priuato dolori cessero, ingratus sim erga regem eum, cui nulla alia referri gratia amplius potest, nec vlla non debet. Qua tamen in re sic moderabor orationi meę, vt nec verã laudem ei detraxisse, neq; falsam videar affixisse. Vos interim oro, vt aura benignitatis vestræ è portu in altum euehatis hoc lene & demissum genus meum dicendi.

Natus est Stephanus Rex anno Christi supra mille quingentos, tertio & trigesimo, V. cal. Octob. sub Ioanne rege Hungariæ. Stephano Battoreo Palatino Transyluaniæ patre, Catharina Thelegdia matre, auis & parentibus clarissimis. vt potè cuius aui frater germanus, Matthia in Hungaria regnante, sexaginta Turcarum millia, quæ in Transiluaniam irruperant, in campo vulgo dicto Panis, vna die profligauit. Fratres habuit germanos duos, Andream & Christophorum, hunc palatinum Transyluaniæ à se factum, illum Isabellæ Reginæ Hungariæ supremum palatij præfectum: quibus cum circa patrimonij partitionem coniunctissimè vixit, & hoc turbine ac tempestate Hungariæ, in Somlio, tanquam in quodam sacrario, religionem Catholicam sartam tectamq; conseruauit.

Optimarum artium & humanitatis studia, domi primùm attigit, & in ijs tantos profectus fecit, vt maximam virtutis & ingenij sui expectationem apud omnes excitaret. Demum à domestica disciplina ad aulam Ferdinandi Romanorũ & Hungarorum Regis profectus est; quem honoris ergô patrem patriæ sępius appellabat. Qua in aula, ob ingenij elegantiam, quanti fuerit, vel illud in multis argumento est, q̃d Catharinæ Ferdinandi filię, quę primùm duci Mantuæ, postea Sigismundo Augusto nostro regi nupserat, Mantuam ad maritum deducendæ honoris gratia adiungeretur. Magnus enim est honos in Principum versari comitatu, sed idem ille magnis viris etiam decoratur. Itaq; vidit ea occasione, orbis terræ decus, & reginam prouinciarum Italiam, in ipso flore iuuentutis. Nec expers erat omni ex parte tam Italici quàm Germanici sermonis: morum autem & cõsuetudinum externarũ ita gnarus, ut ijs de rebus eum loquentem qui audiret, nemo non vehementer miraretur. Etenim cum literis & lectione, tum verò vsu & tractatione rerum, prudentia comparatur. Erat ille haud dubiè in literis versatus, Latinè vt scribere & loqui eleganter satis posset. Sed accedebat vsus rerum gerendarum multò præstantior, vt tot populorum moribus & vrbibus visendis, tot Principum aulis perlustrandis, tanquam ijs qui in sole ambulant accidit, omnia eius dicta & facta alijs audiendis & obseruandis, non potuerint non colorari. Neque enim hoc loco possum præterire, quod ex ipsius ore aliquando audiui: Venisse eum cum Ferdinando suo rege ad Augustana comitia, quæ Carolus V. Cæsar à Saxonico bello reuersus prima habuerat, & captum Ioannem Fridericum electorem secum adduxerat: & tum quidem Cæsarem suam ei dexteram in comitatu Ferdinandi porrexisse: demùm & Reginam Mariam sororem Cæsaris, cum alijs proceribus Hungaris, solenne epulum præbuisse: quæ natura & consuetudo reginæ illius fuerat, externos, maximè Hungaros, apud quos aliquãdo regnauerat, honorandi causa. Quæ ego idcirco commemoro, vt summis cum viris & Principibus versatum fuisse eum sciamus: & qualis quantusq; semper habitus fuerit, agnoscamus. Pauci enim Reges sunt docti: pauciores apud exteros versati: paucissimi vtroq; exornati. Iam verò ab his & eiusmodi (vt ita loquar) artibus & partibus Stephanus progressus, per omnes omnium honorum gradus, quô tandem peruenerit, videamus. Ludouico rege à Turcis ad Mohacium interfecto, duobus Regibus Ioanne & Ferdinando simul electis, ciuili bello exarsit Hungaria. In hoc bellum varia fortuna varijsq; temporibus gestum, patriæ suæ procella delatus, talem se præstitit, vt quarumcunq; tandem partium esset, hostibus terrori, suis verò admirationi esse, passim & vbiq; videretur. Quod tamen præter ætatem, & præter consuetudinem, nec opinanti euenisse nemo dubitauit. Est enim virtutis vbiq; magna inuidia, sed inter suos maxima. Quo etiam fiebat, vt, cùm germani fratres tres Somlij coniunctissimè (vt dixi) viuerent, & vnam ac orthodoxam religionem vnanimes amplecterentur, Mariani milites ab æmulis dicerentur. Quas nihilominus ipsorum voces, magno animo Rex contemsit, & mox inuidiam virtute superauit. Fuit enim (vt alia eius industriæ & virtutis signa taceam) fuit in Hungaria primus: qui cùm multa alia, tum etiam candentes globos, mirum, & alijs longè præsentius incendiorum genus contra hostes inuenisset. Quæ res tantum ei nomen & bellicæ industriæ attulit existimationem, vt à Ioanne Vayuoda Transyluaniæ principe, breui post Varadino præficeretur & copias eius ductaret, & summo deniq; in honore ab omnibus haberetur. Quo loco si quis fortè miretur,

cona-

conatibus & consilijs eius exitum non semper respondisse, is meminisse debet, magnorum virorum gestas res, iniquè euentis ponderari: ac vt valetudinem ijs chariorem esse, qui morbo graui & diuturno oppressi, à limine mortis reuersi sunt, quàm ijs qui optimè semper & æquabiliter valuerunt: sic & homines non solùm triumphis, sed & offensionibus belli secura recordatione secum repetendis, aliquando magis recreantur. Fuit quidem Stephanus noster terra iactatus, & alto (quod aiunt) variam & instabilem fortunam diu expertus est, multa aduersa tulit, multa pericula adijt, sæpè manus cum hoste conseruit: à Nartendio in pugna quadam captus & compedibus iniectis malè est habitus. Ad Hadadum contra Germanicas & Hungaricas Cæsaris copias infeliciter pugnauit, & vulnera penè lethalia aliquot accepit, qua ipsa die, aut Stephanum in acie casurum, aut eo superato malo, magnum aliquando principem futurum, quidam eius familiarium fortè prædixerat. Quid multa? vicit & victus est: fortunatus fuit: aduersos etiam casus aliquos habuit: cominus gladio, hasta eminus depugnauit: flauit & reflauit ei aura nonnunquam, quo ipso est eritque semper admirabilis: virtutem eius posteritas alet, fouebunt literæ, & nec edax ætas, neque vlla vnquam inobscurabit obliuio. Tanta enim est virtutis vis, tantaque species, vt vel hostes virtutis ipsi in admirationem virtutis rapiantur. Quid? tantumnè, inquies, militaribus studijs Stephanus deditus fuit? Imò verò & legationibus functus est honorifici s, & fidem industriamque suam patriæ probauit. Ac primùm quidem ad Ferdinandum & Maximilianum Cæsares, demùm ad solum Maximilianum legatus fuit: in qua ipsa legatione ob turbatas se absente conditiones pacis, iussu Cæsaris Viennæ captus, & vltra biennium sub custodia est detentus. Gasparum Bekeschium eius rei authorem tradunt fuisse: cui cùm Stephani virtus formidolosa esse cœpisset, vt à Transyluania æmulum longius remoueret, aut etiam prorsus amoueret: qua auctoritate apud Transyluanum fuerat, Batthoreo legationem imponi curauit, & mox principis sui arma in Cæsarem vertit: vt, quod accidit, legato nihil eorum conscio periculum crearetur. Est enim proprium inuidiæ, eos circumuenire arte, quos non possit virtute superare. Illa tamen detentio, tantum âbest, vt maculam aliquam Stephano inureret, vt etiam optandum ei fuerit detineri, dummodo, cum virtutis & fidei suæ testimonio, in pristinam libertatem poneretur. Totum quidem illud detentionis suæ tempus optimis transmisit studijs, & tùm antiquitatis monumentis, tùm in aula Cæsaris summis viris & externis legatis cognoscendis. Inter quos etiam erat vnus Franciscus Crassinius, qui Sigismundi Augusti Regis Poloniæ apud Cæsarem tùm orator; tandem verò Episcopus Cracouiensis factus, pro Stephano in libertatem asserendo magnopere laborauit. Mortuus est tandem Ioannes Transyluanus, Sigismundi Augusti Regis nostri sororis filius: cuius morte ad nouam noui Principis in Transyluania electionem, est peruentum. Erat tum Spiræ in comitijs Bekeschius apud Cæsarem legatus, quem Transiluanus successorem sibi designare, & ille ad eius principatum iamprídem aspirare, multorumque gratiam & fauores sibi aucupari non dubitauerat. Quapropter non temerè difficultatis aliquid ab æmulo habiturus visus est Bathoreus, cum subitò eius virtus, non secus ac flamma quædam fulgere cœpit, & in adeundo principatu multis passibus Bekeschium superauit. est enim virtus & inuidia fumo & flammæ simillima & sicut ab inuidia ceu quodam fumo virtus initio obscuratur, sic dignitate auctus elucet tandem is, cui virtutis ergô meritò illa confertur. Electus est igitur Stephanus, non eblanditis, sed enucleatis suffragijs: non alicuius ope

aut

aut patrocinio, sed virtute, & ingenio suo admirando. Atq; hîc tamen non cessauit Bekeschius: sed vel eo etiam Battoreo magis minari, ac nouas & perniciosas res audacter in eum moliri vehementius cœpit. Quibus ille de consilijs certior factus, præuenire quàm præueniri potius ratus, arcem Bekeschij Fogarassum intercepit: eoq; ipso vix fuga elapso, omnem illum Transyluaniæ motum compescuit. Nascentes enim domi seditiones, aut repentè opprimendæ, aut quouis alio consilio sunt potius auertendæ. Bonis exutus fugatusq; Bekeschius, contulit se ad Maximilianum Cæsarem, quem diu multumq; sollicitatum eô tandem perduxit, vt ex præsidijs Hungaricis militum manus ei daretur: qua Transyluaniam repetere, & eius dominatu tandem aliquando posset potiri. Sed neq; tùm conatibus eius fortuna aspirauit: victus est graui & aduerso prælio: ac primùm quidem in Poloniam, mox in Hungariam Cæsarianæ ditionis se recepit, auxilijs omnibus vndequaq; desperatis. Iam tum Battoreus rerum suarum securus, & animo ac existimatione auctus, non solùm de Transyluania retinenda, sed de acquirenda quoque Polonia cogitabat. Qua etiam de causa, pro comitijs electionis, legatos suos in Poloniam misit, regiam dignitatem ob ordinibus regni postulatum. Vidisses rem miram: cùm, Cæsare Maximiliano per Archiepiscopum Gnesnensem primùm renunciato, frequens fremensq; nobilitas, Annam Iagelloniam, & eius maritum Stephanum Battoreum, regem nominauit. Qui principiò quidem, Cæsaris legato Tiffenbachio à regno suscipiendo eum dehortante, paulò hæsit, sed mox suorum animos celeritate aduentus confirmauit. Venit enim in Poloniam tùm, & cùm Anna Iagellonia matrimonium iniuit, diade[illegible]q; regni accepit, cùm Maximilianus Cæsar ordinibus i[illegible]perij Ratisponæ comitia indixisset, & totus in eo esset, ne imperij auxilijs nudatus, adeundæ Poloniæ spe frustraretur. Quæ vtriusque consilia adeò plurimi mirabantur, ea vt diuinitus proficisci non dubitanter affirmarent. Sic enim (vt dixi) Maximiliano celebranti comitia mors obrepsit, quæ occulta quadam fatorum via hoc regnum tranquillauit. Sub idem ferè tempus sua etiam Polonica habuit Rex comitia Torunij: & morte Cæsaris Maximilani audita, ex incerto certum sibi regnum fecisse iam videbatur: cùm subitò Gedanensis erupit tumultus, nouitate rei atrox, motu grauis, inclinatione temporum formidandus. Hunc tamen Stephanus Rex ita pacauit, vt primùm quidem prælio Dersauiensi Gedanenses fregerit, demum & aliquot mensium obsidione presserit: ac tandem interponentibus pro ijs se aliquot præcipuis Germaniæ ducibus, ad officium reuocauerit. Quo eodem ferè aut paulò superiori tempore, Bidgostiam, literis publicæ fidei non impetratis, ad regem Bekeschius supplex venit, & non modò culpę veniam, sed egestati etiam suæ luculentum inuenit perfugium. Tanta enim clementia Rex erga eum fuerat, et tantùm ei confidebat, vt aliquoties somno graui oppressus, solum Bekeschium in penetralibus ædium circa se versari proximè pateretur. Quæ tamen spes & de Bekeschio concepta opinio minimè Regem fefellit, magnam verò mansuetudinis laudem eidem attulit ad memoriam posteritatis sempiternam. sed ad propositum reuertamur. Bellum Gedanense secuta sunt Varsauiensia comitia, in quibus maxima post hominum memoriam pecunia impetrata, bellum est decretum contra Ioannem Basilij filium, magnum Moschorum ducem: cuius cùm diu multumq; alias, tum verò hoc Stephano regnante in Liuonia nobilitata est crudelitas. Quem ille ita domuit, vt quemadmodum sua audacia, vicinorum ignauia, paulò ante creuisse, sic Stephani regis vir-

tute,

tute, nostrorum verò fortitudine, animo & viribus concidisse videatur. Erant praeterea superiori interregni tempore, sine certo ordine ac ratione, à nobilitate vsurpata quaedam iudicia, quibus publicae quieti & tranquillitati cauebatur. Itaq; in ijsdem illis Varsauiensibus comitijs, ea iudicia denuò Rex firmauit, & prudentia sua certisq; legibus definiuit. Quo haud scio, si quid aut nobilitati beneficio gratius, aut nominis sui fama ad posteritatem transmittenda, facere potuisset illustrius. Nihil iustitia est populare magis, quae paulò ante speratu quàm obtentu facilior videbatur. Peractis Varsouiae comitijs, & Georgio Friderico Marchione Brandenburgensi in Prussia duce, more & instituto maiorum, in fidem & clientelam regni publicè & solenni cum caeremonia accepto, in Russiam sese contulit: in cuius metropoli, Podkouam hominem Valachum & obscurum, specie quadam militiae, libertate & domicilio regni abutentem, pacemq; publicam perturbantem capite truncari imperauit. Leopoli, cùm maximarum rerũ cura & cogitatione distentus, integram penè aestatem transegisset, Cracouiam est profectus: vbi magni Moschouiae ducis tumidos & sibi praefidentes audiuit legatos, cum moderationis animi sui gloria, & admiratione omnium singulari. Qui quidem animi tumor, tanto magis in Moscho, & eius legatis est notabilis, quantò recentior erat victoria, de numeroso eius exercitu parta: qui Vendam oppugnans, à regijs copijs, cum Sueticis coniunctis, grauissimè fuit profligatus. Dimissis Moschi legatis, & externorum militũ conscribendorum ergò, certis turmarum praefectis in vicinas regiones ablegatis, tandem in Lituaniam profecturus, venit Rex Varsauiam, atq; ibi mensis vnius spatio moratus mox regina coniuge valere iussa, in eam ipsam discessit Lituaniam, quam, ex quo in Poloniam venerat, nondum attigerat: toto illo tempore agitans animo bellum, quod pro salute & dignitate Reipub. contra immanem & haereditarium harum prouinciarum hostem administratum cupiebat. Deum immortalem, quanta tum in aduentu eius in Lituaniam laetitia, quanta gratulatio, quantus fuit concursus, quantum non dicam ordinum sed hominum inter se certamen, in eo ac tali Rege ad bellum omni ratione iuuando atq; promouendo. Praestat enim ducis virtus & scientia vnius, magnis inconditis exercitibus. Hanc igitur Lituaniam Rex aduentu suo non tàm recreauit quàm auxit, non tàm passibus quàm victorijs perlustrauit. Primùm autem Polociam à Moscho Lituanis aliquando ademptam, aggressus est: ac vna & eadem expeditione Socolam, Sussam, Cozianam, Niescerdam, Crasnam, Vsuiatam, hostiles arces & munitiones in potestatem suam redegit. Magna haec & penè admirabilis vnius expeditionis erat victoria, autumno Cracouiae suscepta, hyeme in Lituania apparata, extrema & tempestuosa aestate in agro Polocensi confecta & terminata. Nam & in expugnatione Socolae hostilium copiarum duces, Seremetus & alij sunt capti & aliquot Moschorum millia caesa ad internetionem, nobiles quidam Palatini capti, Polocia ingens tormentarij pulueris & commeatus omnis generis vis ablata: totus deniq; ille Polocensis tractus, à quo non iam Lituaniae, sed Vilnae ipsi imminebat periculum, est recuperatus. Itaq; reuersus tandem est Vilnam cum triumpho Rex, & mox Grodnam, ac inde, ad conuentum habendum Varsauiam in viam se dedit: cùm Grodnae Gasparum Bekeschium, graui antea morbo, & demum vigilijs apud Polociam confectum, non sine dolore amisisset. Iam verò Varsauiensibus comitijs ad gerendum & continuamdum bellum pecunijs imperatis, multorumq; exterorum

Principum legatis auditis, in Lituaniam Rex rursus se recepit. Variè tum Moschus cum eo agere, & extrahendi temporis ergò, non tam oratores, quàm exploratores suos solebat ad eum ablegare. Quibus tamen artibus, & Moschi pollicitationibus circumueniri se non passus, adulto iam in Lituania vere, & virentibus campis, exercitum duxit ipse in expeditionem: vbi cùm per inuia & immensa terrarum spacia iter fieret, pro se quisque sentiebat aliquid incommodi: ipse saltem Rex omnes omnium rerum temporumque iniurias patientissimè perferebat. Casnikos quiden vt pervenit, habita deliberatio est, vtrum Vielicolucos, an Smolenscum placeret proficisci: quæ hostiles vrbes seu munitiones pari interuallo distare videbantur. Tandem verò vincente omnium sententia, Vielicolucos est itum. qui paucorum dierum oppugnatione, Moschicis legatis inspectantibus, capti & in potestatem regiam sunt redacti: hominum millibus aliquot, qui obstinatiùs se defenderant, interfectis, magis furore Martis, quàm ira victoris. Quanquam violata à Moschis fide, nauata contra se eorum opera, quos captis munitionibus incolumes dimittebat, non poterat non vehementius commoueri. Ingrati enim id efficiunt; vt gratis etiam fons perennis benignitatis exarescat. Captis demum Vielicolucis, Neuelia, Zauolocia, & vniuersus Vielicolucensis ager in regiam peruenit potestatem. Lituania post multos annos Vielisio est aucta. De superbo denique hoste, ea est parta victoria, quæ omnium regum & populorum ora in nos conuertit, & huius regni gloriam penè intermortuam excitauit. Erat paulò ante mortuus Regi frater Christophorus Transyluaniæ princeps: post cuius mortem, Sigismundo eius filio impuberi, Amurates Turcarum Imperator, tributum dimidio maius imponere conabatur, sed regis nostri eius patrui auctoritas, tanta apud Turcam fuerat, vt

vt æquiorem se tandem ei præstaret, & nihil infesti in Transyluania moliretur. Quin etiam breui post idem, Ianiculam Valachiæ regulum, ob iniurias, quas vicinæ nobilitati intulerat, in Regis gratiam principatu spoliauit. Quo demum in Poloniam profugo, ac Leopoli capite truncato, Rex omnem Valachi prædam apud se retinuit, & aliquot Turcæ minaces legationes ad se missas, eam prædam repetentes dignitati suæ posthabuit. Imò verò & Teinia à Kozakis deleta, & aliquot castellis, in confinio contra Tartaros opportunè erectis, testatus est, quantùm expediat Reipub. præstantem animo Regem, & bellandi gloria clarum, huic imperio præfigere. Etenim fortitudine regia, rerumque à nobis gestarum fama, aliæ quoque gentes & nationes, vt vel suspiciant, vel contemnant nos, facilè commouentur. Iam ergo Vielicolucis & alijs locis præsidijs firmatis, noua quadam contagione morbi omnes tùm peruadente, per immensam Neueliensem syluam, superatuque difficillimam, in Lituaniam Rex contendit: & quoniam Varsauiæ indixerat comitia, ad ea celebranda sine mora properauit. Erat tùm non nemo, qui à bello cessandum, & hostem pacis conditiones vltro petentem, castigatum, missum faciendum, dictitabat. Verum ille magno & excelso animo, hæc consilia reijciens, aut Liuonam regno restituere, aut cum perfido & insidioso hoste, vel quouis tandem exitu, bellum voluit terminare. Est enim infida cum hoste pax, non pax, sed pactio maioris bellicæ tempestatis. Aggressus est ergo contra Moschum, & persecutus bellum tertium, ordinum summa consensione decretum, voluntate erga Rempub. iustum, principiò paululum dubium, exitu tandem & victoria gloriosum. Progressus est magno ad Plescouiam cum exercitu: Ostrouiam, quæ illi oppugnanda prima se obtulerat, cepit; nec mora, & Plescouiam ipsam irruptione

per-

pertentauit. Dices, non omnium optimè id ei ceſsiſſe: & oppugnationem illam non ſuo modo, ordine, loco, tempore inſtitutam & perfectam extitiſſe. Dices ſanè quod velis, nec verò illud etiam negaueris, in re & arte bellica, multos multa opinari: cùm vero ad rem eſt ventum, nec quod ſciunt poſſe, nec quod poſſunt velle perficere. Magnorum artificum opera expoſita eſſe inuidiæ, non deeſſe vbiq; Phormiones: & facilius notare aliquem vitia etiam minima, quàm ſummorum hominum virtutem virtute exæquare. Nos quidem belli ipſius fructum & exitum videamus, qui talis eſt, vt Liuonia prouincia; pro qua occupanda tam diu multumq; Moſchus laborauit, tantos ſumptus fecit, tantum ſanguinis ſuorum hoſtiumq; fudit; eo nobis accederet: ille verò totus animo & viribus frangeretur. Memini ego hunc ipſum Regem in caſtris ad Pleſcouiam (quem vtinā in cœlo beatum ſic poſsim aſpicere) memini, inquam, dicentem mihi, cùm in Sueciam legatum miſſurus, priùs in locum tractandæ paci cum Moſcho deſtinatum me ablegaret, decreuiſſe ſe, potius extrema pati, quàm vt in fraudem Reipub. vel tantillum in Liuonia terræ, in qua Moſchus veſtigium faceret, ei relinqueretur. Perfectum igitur eſt, ſumma Dei Opt. Max. benignitate, cura & auctoritate ſacroſanctæ ſedis, auſpicijs regis, fortitudine ducis, legatorū induſtria, inuicti exercitus tolerantia & perſeuerantia, vt vniuerſa, quæ Moſcho parebat, Liuonia noſtræ fieret poteſtatis. Qua parta, geminatam legationem ad Regem Sueciæ affinem ſuum, mittere placuit, qua quod adhuc reliqui in Liuonia erat, certis conditionibus ſibi ab affine concedi Rex poſtulabat: & demùm his ita geſtis, ad conſtituendam Rempub. totum ſe conuertit. Erat ab eo ſuperioribus conuentibus poſtulatum, vt de modo & ordine electionis certi aliquid conſtitueret. Omnium quippe comitiorum

magnus

magnus eſt æſtus, ſed electionis maximus. Itaq; à bello victor reuerſus, indixit Varſauiæ totius regni conuentum, & in ordinum deliberationem poſuit id, quod certa forma & ratione electionis perſcribenda, ad ſalutem & dignitatem Reipub. inprimis ſpectare iudicauit. Sed latêre hîc aliquid nonnulli ſuſpicabantur, infectiſq; rebus, tam ex illis quam ex proximé præteritis comitijs diſceſſum eſt, exemplo, vt mea quidem fert opinio, non ſatis ad poſteritatem commendato. Sunt enim parui animi, & inopis conſilij, friuolæ ſupiciones, argumentum: magno autem animo, multiplici conſilio Reſpublica gubernatur. Spe ſua fruſtratus Rex, clauum nihilominus non abiecit, ad quem diuino nutu & poteſtate erat poſitus, ſed eò etiam magis, quò pacto fidem & operam ſuam, laboranti Reipub. probare poſſet. Nulli vnquam rei & tempori indormiuit. Mahmetes primùm, deinde Aſchlan Cherei Tartarorum Cham eius regno imminebant: hos perterruit, & ad mittendam legationem adegit: Podoliam, eorum armis obnoxiam, pacatiorem cultioremq; reddidit. Magnus Moſchorum dux eſt mortuus. Mox Haraburdam in Moſchouiam miſit, & gentis illius conſilia, penitioraq; omnia ſcire & perueſtigare contendit, ad mittendam deniq; ad ſe legationem Moſchouiam excitauit. nouas & pernitioſas res moliri Riga cœpit: hanc primùm literis, poſt & militibus ſuis ſic exterruit, vt per Curlandiæ ducem ſupplex veniam petere, & Grodnam ad Regem legationem mittere, non dubitaret. Multæ in Lituania & Liuonia arces muniendæ erant: quoàd melius potuit muniuit, & præſidio commeatuq; confirmauit. Salinæ non ita multum pecuniarum cùm in regnum veniſſet, in ærarium importabant: has ferè dimidio auxit. Gedanenſes, Rigenſes qui ad pendendum portorium adduci poterant nunquam, hos adduxit. Vectiga

lia

ſia regni acciſa fuerant: hæc Marienburgenſi, Grodnenſi, Dorpatenſi, Samborienſiq; œconomia, tot prædijs & præfecturis ei adiunctis locupletauit. Venationes, quibus Lithuania claret, imminutæ videbantur, has circa Grodnam ita excoluit, vt toto orbe terrarum, plurimarum & diuerſiſſimarum ferarum venatus nuſquam ſit maior & copioſior. Poſtremò, dimiſsis Grodna Moſchouiæ oratoribus, qui ad eum ſplendido & frequenti aduenerant comitatu, in eam curam totus incubuit, vt ſuo tempore & loco haberentur comitia: in quibus, quàm multa, honeſta, vtilia, neceſſaria decerni volebat, legationes eius, per omnia omnium regni prouinciarum municipia ſparſæ & dimiſſæ teſtantur. Iam verò quid ego de virtutibus eius multis & maximis loquar? Quid pietatem in Deum, charitatem in patriam, beneficentiam in omnes proferam? Quid iuſtitiam, quid fortudinem, quid manſuetudinem, quid temperantiam eius commemorem? Maiora hæc ſunt, quàm vt non dicam mea, quæ minùs quàm mediocris eſt, ſed eloquentiſsimi etiam cuiuſq; viri par eſſe poſsit ijs oratio. Infer oculos in omnes regni huius partes? Cracouiæ, Vilnæ, Lublini, Polociæ, Claudiopoli, Societatis Ieſu templa & gymnaſia, ab eo partim fundata, partim locupletata intuere: quibus omnibus clariſsima extant veſtigia erga Deum Opt. Max. illius ardentiſsimæ pietatis: Amor verò erga hanc Remp. quantus fuerit, commodisq; & ornamentis ipſius omnibus quomodo proſpexerit, ac ſi deniq; vita ſupetijſſet, proſpicere adhuc magis ſpexerit, quomodo voluerit, docent hæc magnifica templa & ædificia publica ab eo erecta: Domus vere regia Grodnæ exſtructa: eccleſia ædificari cœpta: Lobſouia nouis ædificijs aucta: Xenochodium Varſauiæ conditum, & emptis poſſeſsionibus ditatum: Arx deniq; Varadinenſis totius Tranſyluaniæ propugnaculum, magna eius cura & ſumptu munita facit teſtatum. De liberalitate & beneficentia eius non loquar, cùm difficile ſit eos, quos beneficijs affecit, percenſere omnes, poſtponere alijs alios indecorum iudicatur. Tantum illud & quidem verè & liberè dicam: nullum vnquam poſt conditum hoc imperium, Regem fuiſſe, qui paratis ſeu numeratis pecunijs dandis, maiori liberalitate & beneficétia erga nos vteretur. Iuſtitia fuit tanta, vt vita priusq; recta ſententia decederet: nec vllius meritorum aut conditionis rationem in iudicio haberet: nec deniq; publicorum munerum, aut dignitatum mercatum vllum inſtitueret. Eſt enim omnis mercatura vilis, ſed dignitatum viliſsima: à quo ille ita abhorruit, ita ius dixit, ita iuſtitiam coluit, vt Salomon alter in iudicio præſidere videretur. Teſtes ſunt iſtæ lachrymæ & ſuſpiria populi: teſtis ſquallor & mœror regni vniuerſi: teſtes bonorum omnium voces, qui non dominum ſed parentem, non Regem ſed libertatis ſuæ vindicem & patronum, amiſiſſe ſe, profitentur. Age, quanta manſuetudine, & fortitudine pariter fuerit, videamus: quas ille virtutes, quodammodo inter ſe diſiunctas, diuturno rerum vſu & prudentia coniugauit. Fuit enim, ſi quis vnquam fortiſsimus, ſiue in adeundo hoc regno eius animum conſideres, ſiue tot pericula adita, tot vitæ incommoda, tot maledicta, magno animo ab eo lata, intueare, & tamen viciſsim tam clemens & manſuetus fuerat, vt non magis virtutem eius hoſtes pugnantes timuerint, quàm placabilitatem victi fuerint admirati. Quo etiam eſt factum vt ſi vixiſſet diutiùs, Moſchouitico imperio auctum eum fore plurimi augurentur. Quàm verè neſcio: illud quidem non dubitanter affirmabo, magnam virtutis & benignitatis ipſius vel apud hoſtes famam fuiſſe: eo verò ſalutarius accidere nihil Reipub. potuiſſe: Coniunctæ enim vires creſcunt: diſtractæ pereunt. Reſtat, vt de temperantia, frugalitate,

litate, & sobrietate ipsius, pauca adhuc verba faciam. Quanquam hoc frugalitatis nomine, præpotentes & magnanimos Reges, laudari scio non solere. Fuit ergo in victu vestitu, veneris, omnibusque alijs voluptatibus, quibus potentiores diffluere solent, continens & moderatus. Fuit omnibus comis, aditu & allocutione facilis, intelligentia sagax, lingua ad respondendum promptus: fuit & obtrectatoribus adulatoribusque infestus. eum qui aliquem apud eum accusasset, cùm expediebat, celare non est solitus: idem fidei, quæ silentio debebatur, custos eximius. ita denique virtutibus omnibus cumulatus, vt non iam præceptionibus, sed instituto vitæ, non hortatu, sed exemplo suo, multos à luxu parsimonia, ab impuritate morum continentia, ab omni vitiorum genere & turpitudine, decore & honestate auocare niteretur. Quo quantum quidem effecerit, iudicent alij, mihi satis fuerit digitum ad fontem (quod aiunt) intendisse: & qualem & quantum, in hac Repub. Stephanus se præstiterit Regem, ostendisse. Est sanè factu incredibile, ea quæ tot seculis delapsa fluxeruut, paucorum annorum spatio, vincere vnum potuisse. Licet tot tantosque capite plexos, tot infamia ab eo notatos, liceat numerare. Multis voluisse sat est, lampas (quod aiunt) quæ tradetur, mortuorum studia & instituta facilius illustrabit. Sed age progrediamur, & quàm multæ & nobiles eius etiam sententiæ, quàm multa breuiter & acutè dicta, quam multa plena reconditæ sapientiæ atque doctrinæ, videamus. Solebat ille crebris vsurpare id sermonibus: Qualis quisque Princeps in vita fuisset, supremam eius diem non obscurè demonstrare. Multos sibi sepulchra condere, & centum millibus passuum ab eis mori atque tumulari. Homines si vel indies ab alijs fraudarentur, cum hominibus & non cum brutis animantibus, viuere oportere. Pugnæ locum in campo

campo aliter eligi, aliter in ædium penetralibus cogitatione designari. Multos de principum consilijs iudicium ferre, sed non peræque esse conscios causarum. Polonos, si Hungaris sapientiores in regibus eligendis non fuerint, nec futuros esse fœliciores. multa & magna alia dicta & sapienter eius consulta lubens prætereo, ne longa eorum enumeratione sim molestus. Iam quanta dignitate oris & actionis, quanta habitudine corporis, quanta & quàm admirabili militari facundia præditus fuerit, quæ denique & quanta animi & corporis ornamenta omnia habuerit, longum esset percensere. Quare, si olim Gaditanus quidam Titi Liuij fama commotus, ab vltimis terris visum eum Romam venit, simulque ac vidisset discessit, quot & quantos putamus venturos, ad hunc regem fuisse, si quis & quantus fuerat penitiùs eum cognouissent? Omnia namque in eo concurrebant simul, virtus, sapientia, potentia, & vsus & tractatio rerum, cognitio linguarum, literæ, cura, cogitatio, & omnes denique artes tam belli quàm pacis. Quid igitur dicat aliquis? nihilne erit quod in eo quoque reprehendas, nihil nobis relinquas in vita moribusque eius notandum: quò à rebus se indignis regum etiam alij fortasse absterreantur? est enim magistra morum & frænum improbitatis historia: cuius cùm istæ laudationes, quæ in clarorum virorum morte aut funere fiunt, magnam partem occupare soleant, quid obstat, quo minus, ijs quæ laudanda erant enarratis, vitia etiam modestè breuiterque notentur, ne solis laudationibus mendosa sit oratio? Quo nomine rerum Romanarum scriptor nescio quis Romanos suos reprehendit. Itaque sic dico, sic pronuncio, sic me intelligi volo, quod aliqua etiam quæ in Stephano reprehendi poterant, tandem vobis relinquo, & regem hominem esse fateor, ea lege & caligine seculi natum & versatum, vt hanc sarcinam corporis

 depo-

depoſuiſſe, quàm hominem totum exuere potuiſſe priùs non videatur: ſed illud viciſsim contendo, per omnem vitam dediſſe illum operam, vt quàm minimis paucíſsimiſq; vitijs laboraret. Etenim cùm ſine uitijs viuere non poſſimus, expedit vt eo minora pauciorаq; habeamus. Fuerit ſanè quàm Regem fortaſſe decuiſſet, in iram pronior: an cùm recollegiſſet ſe, mox non fuit ſedatus & moderatus? Diſsimulare quod prudentiæ eſt, nunquam voluit: at & ſimulare, quod malignitatis habetur, ne cupiuit quidem. Domeſticis multis multa credidit, & conſilia ſua aliqua, quàm par erat, citius in vulgus manaſſe intellexit. Fuit perſuaſu facilior, fuit & obſtinacior aliquando. Fuit valetudinis negligens, & vitæ prodigus ſuæ, quod pericula tot ab eo adita, tot ſuperata teſtantur mala. Fuit plus, quàm regium videbatur, diligens ac experiens paterfamilias. Interim etiam æs alienum nobis diſſoluendum non reliquit, & ea quæ accepit, non tantùm ſarta tectaq;, eum amplificaſſe quis ignorat? Multa & magna tributa à nobis exegit: multa & magna viciſsim ijs perfecit. vrbes & ædificia ampla vitabat, minora oppida & rura frequentabat. Promiſſorum erat tenax, ſed & in promiſsis cunctator eſt notatus. Magnarum rerum fuit admonitus, ſed & in magnis lapſus eſt vel nonnunquam. Ingratus erga aliquos eſt dictus: non eſt quod laudem, ſi verè; pectoris mei anguſtia non capit, ſi temerè. Illud quidem dico, vt ingrati animi magnum eſt vitium, ſic non commemorari ſed exprobari videtur beneficium, quod quò maius difficiliuſq; relatu ſit, eò pro gratia odium ſæpius retulerit. Religioſus videri potius quàm eſſe putabatur, vel ab hoc extremo eius actu vitæ, ſumpto argumento ſuſpicari, intellectus imbecillitatis & hominum eſt vitium, certò ſcire & cognoſcere, opera ſunt diuinitatis. Illud ego quæro, num ſatis non fuerit,

 cum

cùm tua omnia omnibus probare non poſsis, bonis ſaltem ſi probaueris? & quiſquam dubitabit, hæc leuiora vitia penſaſſe eum virtutibus etiam ſingularibus, omnes anteactæ vitæ ſordes, pietate et caſtimonia eluiſse, dediſſe non adumbrata, ſed expreſſa ſigna ſuæ religionis atq; virtutis: rerum poſtremo geſtarum ſplendor, & magnitudine (vt ita loquar) ſuos in corpore næuos obſcuraſſe? ita vt & Regem fuiſſe, & multa regia eum in ſe habuiſſe, nemo negauerit, & cùm virtutibus proprijs, tùm vitijs etiam alienis magnum & admirabilem Principem tota Europa extitiſſe. Niſi fortè, vt dictum eſt, in hoc extremo quaſi actu vitæ, in eo aliquis aliquid deſideret, diſsimilem quodammodo ſui dicat fuiſſe, & tantum itineris ardui, tantum longinquæ profectionis ſine ſacro comite, ſine cœleſti viatico, conficere eum voluiſſe. Cui ego reſpondeo. ne id quidem prætermittere, ſi pauculas horas ſuperuixiſſet, eum cogitaſſe. Iamq; cùm membra gelida eſſent omnia, cùm difficilis anhelitus occupaſſet præcordia, ſic chriſtianè philoſophari eum non deſtitiſſe, & interruptis ac morientibus vocibus, ad ſenatorem quendam hæc protuliſſe: Liceat, inquit, mihi affari te illis Tertulliani verbis: Annos tres & quinquaginta exegi: qui quales ſint, ſcio, quales futuri ſint, ignoro. Enimuerò dubium eſſe poteſt, quàm hoc piè & religioſè dixerit: quã porrò præceps & lubricus iſte ſit agonis locus: quàm deniq; omnia in homine plena ſpei & confidentiæ videantur. Floret, hîc marceſcit illic: totum ſe confert huc, mox tranſit illuc: ſperat & exſpirat fortis quamlibet Imperator. Noſter quidem Stephanus ita vitam egit, vt in contemnenda morte ſapiens videri vellet: Mortem certè ipſam obliuioni non traderet, ſpiritum ſuum pro Repub. vilem duceret, ſed ſalutis æternæ iacturam ne faceret, ſedulò procuraret? venationibus multum temporis daret, ſed & cultum diuinum

quoâd

quoad eius fieri maxime poterat, nunquam negligeret, ac
de breui & incerto exitu vitæ, dies noctesq; cogitaret. In
hoc inquam cùm totus eſſet, à venationibus Grodnam re-
uerſus, ex magnis illarum regionum frigoribus, repentinos
horrores ſentire cœpit, & domi aliquandiu præter morem
conquieuit. Mox verò aduentante Dominico die, conti-
nere ſe non potuit, quo minus in templo, ſacro & concioni
publicæ intereſſet. Vnde demum prægrauante morbo,
corpore vaſto & repleto, membris omnibus iam ante de-
bilitatis, ægritudine animi & corporis aucta, extinctus eſt
Idibus Decembris. Nos in hoc ſquallore & gemitu, in his
miſerijs, in hac interregni reliquit tempeſtate: vt cuius an-
tea virtute intercludi hoſtium audacia, cuius occupatione
otium, labore quies, induſtria commoda & ornamenta no-
ſtra contineri, hæc eadem omnia eius interitu, collapſa &
proſtrata videantur. Quæ cum ita ſint, ſi Boleſlao Chabri
Rege olim mortuo, vniuerſa Polonia, totum annum in
tanto luctu & ſquallore fuit, vt nec conuiuia vlla, neq; cho-
reæ celebrarentur, neq; cultioribus veſtibus nobilium vi-
rorum, aut fœminarum quiſquam vteretur, nos tandem in
huius & tanti Regis morte quid faciemus? Quas voces e-
demus? Quo dolore & gemitu mortuum proſequemur?
Amiſimus ſapientem Regem, iuſtum iudicem, fortem &
ſtrenuum bellatorem. Perdidimus decus & ſplendorem
patriæ, præſidium ſtabilitatis, ornamentum dignitatis no-
ſtræ. Hic demum Rex, non modò nobis præfuit, verum-
etiam profuit: non ſolùm nos rexit, ſed & texit: non ſolùm
ſeruauit, verùm etiam beauit: non modò nobis detraxit ca-
lamitatē, ſed & auxit cum imperio dignitatem. Quo abij-
ſti pater? Quo raptus es gubernator? Quis te nobis abſtulit
præſidem & vindicem libertatis? Siccine cæteris animan-
tibus vita erit longiſsima, hominibus breuiſsima? Viuent
annos

annos alij Neſtoreos, tu in medio felicitatis curſu, in media
rerum gerendarum via nos deſeres? Gaudium luctus, mæ-
ror gratulationes, gemitus laudationes noſtras intercludet:
heu quàm fallaces ſpes, inanes hominum ſunt cogitationes.
Tu hoſtium noſtrorum terror, amplificandorum commo-
dorum & ornamentorum auctor, tu noui imperij conditor
eſſe debuiſti. Tu verò in ſquallore & gemitu, tu orbatos
ope, conſilio & auctoritate deſtitutos tua, nos reliquiſti: tu
in beatiſsimarum mentium concilium, tu in illum plenum
ſyderum & illuſtrem locum, longē à nobis diſceſsiſti. Nos
iactamur his interregni fluctibus: nos tot & tantis ſcopulis
expoſiti ſumus: nos tanquam ſine nauclero nauis in alto
fluitamus. Tibi præter hoc mortale corpus deceſsit nihil:
expers es malorum omnium: pro hac caduca & fragili vita
(ſi vita & non mors potiùs eſt dicenda) cumularis beatudi-
ne ſempiterna. Nos quidem, quam iam tibi gratiam aliam
referamus, non habemus, quàm beneficijs tuis erga nos
memori mente colendis, & meritis virtutibusq; tuis præ-
dicandis. Si omnibus, quibus cum vixeras, placuiſti, de-
buiſti: ſi id non præſtitiſti, neq; omninò potuiſti. Tua in
Hungaria adoleuit pueritia: in Germania & Italia exer-
cuit ſe adoleſcentia: virtus illuſtrata eſt in Polonia. Rerum
abs te ſplendorem & magnitudinem totus terrarum orbis
eſt admiratus. Hauſiſti inde ab ineunte ætate, diuinarum
humanarumq; rerum cognitionem omnium: verſatus es in
varijs muneribus & aulis Principum: functus es legationi-
bus ampliſsimis: idem ſemper fuiſti temporibus duriſsimis
adijſti pericula plurima & maxima: nō in vmbra & ocio ſed
ſemper in acie & certamine es verſatus. Hoſtes dominandi
libidine inflammatos, potentia feros, vicinitate infeſtos, fa-
ma rerū geſtarum formidabiles alijs, domuiſti. Expertus eſt
tua arma rebellis ſubiectus, grauiter ſēſit Moſcus: Turca ti-
muit, Scy-

Scytha perhorruit. Ampla in patria munera, industria; honorificas legationes, fide & diligentia; Transyluaniam fortitudine, Poloniam consilio, omnia honoris insignia virtute es consecutus. Aucta est per te Polocia & Vielisio, Lituania: recuperata Liuonia, pacata Podolia, Mechmete & Aschlan Cherei Tartarorum Chanis perterritis, Podkoua & Iancula Valachis castigatis, Amuratis Turcæ minacissimis legationibus conteptis, omnium Regum, principum, & populorum nationumq; ora in te sunt conuersa. Plena deniq; & referta sunt cuncta, magnificentiæ, bonitatis, & religionis tuæ: tot tantaq; templa, Xenodochia, arces, ædificia erexisti. In victoria, quæ superba & insolens est, teipsum vicisti: Rex bello clarus, pace iustus, consilio grauis, animo inuictus extitisti. Sed finis sit. Bonorum enim Regum exageranda morte, mortis est Reipub. quasi initium: quæ cùm immortalis esse debeat, nefas est in vnius mortalis vita positam eam esse opinari. Te ego Deus Opt. Max. Regum & regnorum auctorem omnium, te, inquam, imploro & obtestor: vt quemadmodum hunc Stephanum Regem, per omnes omnium honorum gradus, ad regium fastigium euexeras, tot bonis auxeras, tot & tam præstantibus victorijs illustraras: ita ei defuncto, noxarum veniam, huic regno florentissimo Europæ propugnaculo, illibatæ domicilio libertatis, concordiam, Regem deniq; pium, iustum, fortem, prudentem, beneficum quamprimum nobis largiaris.

FINIS.

Altera ORATIO DE STEPHANO REGE POLONIÆ &c.

pronunciata

A

Nob. & clariss. viro,
D. CHRISTOPH. STURTZIO
J. V. D.

8. Id. Martij.

Illustri viro ac Imperatori
STANISLAO PEKOSSLAVSKI
de Pekosslavv Capitaneo Marienburgeñ
Kierepeceñ Fravvenburgeñ &c. in
Liuonia Regio Legato
S. D.
CHRISTOPH. STVRTZIVS
Liuonus.

QVanta virtutis vis & gloria sit, nihil apud te Virum illustrem & optimum, vt dicam necesse est, qui vtraq; Reipub: tempora, cum summa nominis tui commendatione æquè tuopte ingenio quàm præclarissimo Stephani primi Regis Poloniæ iam pie defuncti exemplo gubernasti & adhuc regiè gubernas. Omnes, qui virtutis vim suspicimus & admiramur, si alia officij et clementiæ, quæ sunt plurima in Stephano, argumenta deessent, gloriam utiq; virtutis et gratiam benemeritorum concelebrare debemus. Nec nos moueat inuidia multa detrectans, pauca probans, sed autori suo maxime perniciosa. Quis sapiens, quis fortis, quis iustus eius spicula non sensit? sic igitur τὸ καλὸν δύσκολον esse ait diuinus ille Plato; post fata tamen requiescit. Itaq; quod memoriæ optimi & præstantissimi Herois Stephani Regis Poloniæ, non ut debui sed ut potui tenuiter, hac oratione tuo nomini feliciter inscripta, tribui: id totum tuo patrocinio comprobatum iri ut scio, ita percupio maximè, ut rectis studijs veram laudem constare, & nunquam sine invidia magnum existere solere putes.

Cæterum ego T. Ill. D. me totamq; familiam meam tuis amplissimis beneficijs, vt cæpisti, ornandam & augendam, qua possum animi contentione commendo; iusta meorum studiorum officiorumq; facta testatione. Vale datis 4. Cal. Septemb. de Rostochio. Anno 87.

CHRISTOPHORI STVRTZII
ORATIO
DE REGE STEPHANO.

Voties ego ad dicendum, Concio ornatissima, augustissimum hunc locum ascendo: (rarius autem id aliquantò factum est, quàm vel consuetudo Scholæ patitur, vel mei instituti ratio admittit) toties mehercles vnum idemq; subuereor maximè; ne, dum ego studio quodam & certo eruditissimorum hominum iudicio id suscipio, sinistros incurram quorundam Scopticorum sermones, & reprehensiones sustineam eò molestiores, quò indigniùs inferuntur.

Sed quis est qui optimè agendo inuidiam, & rectis studijs aduersa multa perferre non cogatur. Iam verò cum & autoritas Magnifici domini Rectoris dicendi copiam fecerit, & ratio suscepti muneris hoc ipsum requirere videatur: excusationem meam sine dubitatione vos accepturos spero. Turpe enim existimant, qui in iudiciis agunt: indecorum omnes artifices putant; qui ad delectationem aurium & eruditionem animorum artem suam componunt; rem ipsam absq; aliquo procemio proposuisse. Quid igitur nobis in re tam seria, tam augusta, & prope diuina versantibus, nonne pudori esset, si illotis, vt aiunt, manibus sacratissimæ rei interpretationem susciperemus? Cogito enim id aggredi, quod ex vsu scholæ & ex salute multorum esse posit, vt cuius rei gratia hi, quos videtis, peregrini optimæ spei adolescentes huc venerint, & apud vos viuere debeant, cum autoritate vestra, præceptores & amici obseruandissimi, constituta; illis explorata, & parentibus eorum grata ratio

 con-

constare posit. Quamobrem cum causam dicendi vobis exposuerim, sic tandem vestris tenerrimis auribus, concio ornatissima satisfecisse me puto, ne vel arrogantiæ vel quo alio crimine nos condemnetis, qui officij ratione cuncta facimus, & cum aliqua vestri commendatione virtutis laudem quærimus.

Vna enim eademq́ perpetua nobis, in omni vita nostra, via proposita est; quam tamen nostromet marte nos ingredi non posse facilè agnoscimus: sed aliunde opem manumq́ ductricem petendam, quò vero rectius, quàm ab altissimo & sapientissimo Deo? statuimus, vt pietatis Christianæ veris fundamentis cognitis, honesta, iusta, recta & pulchra discamus, &, vt vno verbo multa complectar, virtutis exercitia perpetuò & constanter vsurpemus. At quàm hæc longa, quàm difficilis, quàm periculosa via sit, quis, nisi rerum omnium ignarus, & qui dulces honestatis fructus nondum percepit, ignorat? Labor enim non solum ingens & indefessus ad virtutem rectaq́ studia anhelanti, propositus est: quem pleriq́ velut pestem valde incautè fugiunt, qui tamen diligentia, omnium virtutum matre, vinci potest: sed & difficultas in assequendo & in adsecutis grauitas cum virtute coniuncta esse debet; ne quod longo tempore magnoq́ labore comparatum habes, vno momento totum amittas: vel voluptatibus blandissimis dominabus victus: vel cæterarum rerum sollicitudine impeditus hanc virtutis curam abijcias. Constantia ergò animi opus esse & admonitore fidelissimo videtis.

Primum quod est & summum in re omnium optima & pulcherrima, certis tum Theologorum, tum philosophorum præceptis dari & doceri scitis. Sed tamen in altero quandoq́ hominis præcellentis autoritas plurimum valet, quandoq́ exempla præstantissimorum heroum non minimam vim obtinent: quinimo vitam nostram exemplis magis & facilius quàm exemplis institui & gubernari posse ac solere, in comperto est. Quapropter cum hoc tempore ea potissimum mediter, eaq́ ingenuis adolescentibus, fidei meæ singulariter commendatis, tradenda constituerim, quæ & vitæ rectè instituendæ veram rationem continent, & hominum mores atq́ studia maximè excolunt: nullum sanè, pro felici operis instituti primordio, commodius, nullum vtilius, nullumq́ ad imitandum vehementius argumẽtum, tum eruditionis comparandæ: tum vitutis exercendæ inuenire posse videbar quàm si, quem regem vere magnum patremq́ patriæ viuum cognouimus, iusta iam piè defuncti celebratione, velut quoddam exemplar virtutis ad imitandum proponeremus. Ad vos autem, O Liuonij, & Borussi, nostra imprimis dirigetur oratio: vt, quem regem optimum habueritis, grato animo agnoscatis, non modo suæ ætatis principem ac regem laudatissimum: sed cuius etiam desiderio ita teneamini, vt de successore bono & huic æquali vota nuncupantes, hanc vobis stationem hoc tempore commissam existimetis; vt, exemplo præstantissimi herôis accensi, omni studio ac contentione id efficiatis, vt optimus Rex vestigia virtutis in animis vestris posuisse, nosq́ omnes ad iusticiæ prudentiæq́ cultum priuatis documentis excitasse videatur. Si quid vobis etiam Germanis, illi, quam studetis, disciplinæ in hoc nostro Rege Stephano consimile visum fuerit, si quid virtutibus Impp. Rom. egregijs æquale: agè, quantum vobis in tanto præstantissimorum herou Germaniæ cumulo licet, ad imitandum multa, ad agendum plurima vt sunt, desumite; & fortè honorificum valde vobis erit, si regem nostrum vir-

 tute

tute & iusticia superaueritis. Dicam ergo paucis; multa enim in tam exiguo temporis spacio non licet: nec etiam de omnibus inquirere lubet; dicam de magno Stephano rege Poloniæ, Magno Duce Lithuaniæ, Principe Transyluaniæ Liuoniæq; &c. non quantum præclara eius dignitas & virtus excellens postulat, sed quantum mediocritas ingenij mei patitur. Nec enim, si eruditissimi etiam homines omnes ingenij animiq; vires intenderent, satis dignè maximas ipsius laudes cognitas celebrare possent; quanquam plurimi sint, quos hoc vno argumento occupatos esse audio; vt, quod ego plenè non attigero, ex illis copiosè cognoscere possetis.

Inter cætera, quæ DEVS Opt. Max. homini tribuit, vitæ munera, non hoc minimum, quinimo dignissmum est beneficium, quod ratione vti possumus; qua non solũ reliquis animantibus omnibus præcellamus, sed inter homines etiam augustissimum locum & honores maximos consequamur. namq; si veri rerum æstimatores esse volumus, non sanguinis splendore, nec auita paternaq; sed sua cuiusq; propria virtute vera dignitas æstimanda esse videtur. Itaq; illi mihi perbeati esse intelliguntur, qui hanc subductam vereq; præclaram ætatis suæ rationem ineunt, vt à puero ingenuis artibus sese dedant; quibus instructi instrumentisq; eloquentiæ comparatis, ea, quæ à sapientissimis hominibus ad benè viuendum tradita sunt, & discant diligenter, & exerceant prudenter.

Planè hanc ipsam rationem Regem nostrum Stephanum à prima statim adolescentia tenuisse, etsi id literis traditum me legisse non memini; tamen consequentia egregia eius facta & honestissima studia rerum præclarè agendarum satis abundeq; testantur, quàm ille virtutis amator egregius fuerit, quantoue discendi studio arserit: qui

qui & puer in sua patria, honestimæ & nobilis familiæ exemplo admonitus, rudimenta prima didicit, & ætate paululum progressus longas peregrinationes suscipere magnaq; itinera conficere non dubitauit, vt, qui tum temporis, in omni terrarum Hungariæ, Italiæ, Germaniæ parte, celeberrimi principes viri togati militiæq; fuerunt, & coram eos videret, & familiarissimè ijsdem vteretur.

Sed ne incunabula omittam præstantissimi Heröis, cuius iam studia inquirimus, natus est ex illustri familia, parentibus vtiq; honestissimis: sed ex fortunæ inuidia non ita opulentis, vt tantum virum decebat; & fortè melius. Vidimus enim multos principes, admiratione suæ prosapiæ magnaq; facultatum opumue copia præpeditos, rarò virtutis opus arduum & difficile cogitare: postquam in molli isto vitæ genere consueuerunt. Quod tamen citra inuidiam dictum velim. Nam ratio veræ virtutis id aliquando exprimit, quod pudor subiectionis & reuerentia obtegere solet.

Natus est igitur Rex Stephanus patre Stephano Battoreo Palatino Transyluaniæ, matre Catharina Thelegdia, in Hungaria loco suæ ditionis celebri Somlio V. Cal. Oct. Anno 1533.

Quæ autem adolescentiæ ipsius studia fuerint, quibusue præceptoribus vsus sit, cum singula, nobis obiter cuncta attingentibus, explorata non sint, manifestò ostendere non possumus. Id tamen ex virtute eius singulari, prudentia & eruditione propè admirabili apparet, non solũ in Stephano vim ingenij diuinam fuisse; sed tantum præterea studium, vt multis admirationi sua ætate fuerit; nobis etiamnum exemplo sit, ut persuasum certò habeamus, familiæ dignitatem nequicquam nobis proficere, nisi

nisi virtutis diligens cura accedat, nec tandem absq; illa ritè conseruari solere. Deinde nullam rem laude dignam effici posse, nisi & cupiditas discendi animo inhæreat, & studium exercendæ virtutis maneat perpetuum. Sic ergo facilè intelligimus, vnde illa, quæ in rege nostro præcipuè laudatur virtus, iusticia, profecta sit, quoue fundamento innixa, immota constiterit.

Nisi veram definitionis iusticiæ interpretationem teneretis, auditores suauissimi, hanc, ex instituto regis nostri Stephani, non inconcinnam vobis demonstrarem. Qui iusticiæ professionem laudemq; appetit: (omnes autem qui sacerdotes eius, principes simul & ICti perhiberi volunt, summopere appetere debent) id eniti maximè velit, vt animum, à primis (vt aiunt) vnguiculis, sanctissimis Theologiæ & Philosophiæ præceptis instructum habeat, & quæ præclara didicit, non alia, nec diuersa, sed ea ipsa agere & factis exprimere instituat. nec enim fieri potest, vt qui primum ætatis florem vitijs mancipauit, impotens iam & effætus, virtutis actiones dignè vsurpare possit. Nam virtus perpetua est & sibi maxime ὁμόλογος & consentanea actio. Quare diminuenda est eorum opinio, existimantium satis esse ad virtutis laudem veramq; dignitatem consequendam singulari & præclara rerum scientia præditum esse. Sed quemadmodum omne simulatum diuturnum non est: sic illi vmbram veræ laudis cum sua multorumq; pernicie sequi videntur, tantò celerius euanescentem quantò se suamet opinione pulchriores esse existimant. Vos autem iuuenes ita habete, qui non veris solidisq; fundamentis domum extruxerit, nec veram virtutis & eruditionis comparandæ rationem secutus fuerit: pari conditione esse, vt, quo minime sperant tempore tamquam flosculi, aduersis fortunæ telis petiti, miserè

miserè simul & cum pudore decidant.

Hoc ergò prima vestræ adolescentiæ educatio primaq; institutio, Iuuenes nobilissimi, spectat; in qua omne felicitatis humanæ momentum consistere, Plutarchus locuples testis est; vt comparata primarum artium linguarumq; cognitione; his velut τοῖς μέσοις & instrumentis, sic philosophiæ præcepta discatis, vt quocunq; genere doctrinarum eruditi fueritis, magna in vobis spes virtutis posita, &, ad ecclesiæ atq; Reip emolumenta vestramq; salutem, accommodata esse videatur.

Nec est, mi adolescens, quod verearis, quin, vbi ita præclarè multa didiceris recteq; agere institueris, gloria te virtutis certissima comes, fugientem vltrò etiam consequatur. Tanta enim virtutis vis est; vt, licet paupertate obtegatur, inuidiæq; telis aliquandiu opprimatur, & propter tantas tamq; acerbas difficultates, quæ circa eam stant solitaria esse relicta videatur: nihilominus tamen suâ se potentiâ erigat & in tenebris miseriarum eluceat, & liuoris igne accensa, quò ante grauius oppressa fuit, eò splendidius emineat. Qemadmodum id Ouidium lib. 5. Trist. elegantissimis versibus expressisse meministis.

Scilicet aduersis probitas exercita rebus,
  Tristi materiam tempore laudis habet.
Si nihil infesti durus vidisset Vlysses,
  Penelope felix, sed sine laude, foret.

Non ergò solùm ob eam, qua omnes nati sumus, iniquam vitæ conditionem, sed propter hanc ipsam virtutis laudem tuendam & ritè consequendam, multa aduersa, heröico tamen & forti animo, Rex noster Stephanus eo modo pertulit; vt, postquam tum literarum studio laudabili: tum bellis grauissimis & periculosissimis conficiendis multos magnosq; labores exantlasset, στέφανον,

E ceu

ceu præmium virtutis, delato sibi regno Poloniæ potentissimo simul & florentissimo, consecutus sit. Sed quàm magno sibi ille honor constiterit; non dicam de electionis, quæ grauissimo multorum dolore incidit, difficultate sed hoc vnum si consideraueritis, quale & quo tempore sibi regnū administrandum commissum sit, iam vos rem omnem tenere arbitror. Difficilia mehercles & periculis omnia plena, vndiqꝫ hostibus regno imminentibus, tum temporis fuisse constat, quo Regi nostro gubernacula rerum tradebantur.

Sapiens, medius fidius, consilium Polonorum fuit, qui virtute hæc omnia superari & prudentia posse existimabant, non viribus, non autoritate, non potentia cuiusqꝫ, & idcirco præstantissimum & rebus feliciter gestis clarissimum heröem & Regem suæ libertatis propugnatorem suæqꝫ salutis defensorem sibi delegerunt, & Stephanum nostrum Calendis Maij anno 1576. diademate regio cinxerunt. Primum sanè, quod huic sapientissimo & fortissimo Imperatori imponebatur, onus grauissmum simul ac difficilimum, patria mea Liuonia suis miserrimis temporibus malisue cumulatissimis ingerebat. Scitis omnes; testimonio in re certa & aperta minime opus est; quàm florentissima olim & rebus omnibus abundans Liuonia & quidem abhinc trecentos & amplius annos fuerit, & quomodo sua vbertate multas finitimas pariter & remotissimas quoqꝫ regiones, frumento, melle, cera, lino & cæteris id genus humanæ vitæ maximè necessarijs bonis, exhibuerit. Profecto cogitatione felicis status patriæ & quod iam in tot pericula, mala, calamitates, clades & miserias coniecti sumus, meritò indies magno cum animi dolore mæremus. O Liuonij: patria est, qua nihil dulcius, nihil iucundius Deus immortalis hominibus dedit,

ea

ea nunc direpta iacet, omni ferè libertate antiqua, iure & felicitate sua exuta. ergòne nos beati esse videmur? Vix est, vt à lachrimis me temperem: turbata enim omnia sunt, fluxa & incerta. Sed reuertamur, vnde digressi sumus. Nostra quidem ætas tranquillum patriæ statum nō vidit, quin imo in ipso calamitatum ingressu nati sumus & in summis istis augustijs educati: attamen summam terræ vbertatem vidimus, felicitatem in pace maximam omnium rerum fuisse accepimus.

Dices ergò quæ tantæ conuersionis causa? Illa ipsa certè, quæ omnium florentissimarum regionum & ciuitatum iam oppressarum & deuastatarum causa fuit & esse solet. Superbia & discordia. Fatemur enim in quo culpam agnoscimus; occinimus alijs: vt quos eadem vitia vrgent, exemplo nostro prudentissimè sibi caueant.

Quoniam igitur maiores nostri rebus suis optimis fortunam reuerenter non habuerunt, sed eâ nimium suffragante abusi sunt, eius sanè instabilitatem nostro cum maximo incommodo posteri experti sumus: ne interim dicam, quod aures omnium iam compleuit, peccata nostra, quibus Deum multifariàm offenderamns, nostri tanti tamuè diuturni mali primam atque præcipuam causam fuisse. Nam propter peccata populi DEVS transfert imperia de gente in gentem. Certè verum est, quod Xenophon sapientissimè dixit, multò difficilius esse rebus secundis moderatè vti posse, quàm aduersas æquo animo perpeti. Nam hæ modestiam animis quorundam persuadent; illæ insolentiam cum fastu omnibus ferè ingerunt. Itaqꝫ cum omnia tuta, libertatis plena & longè felicissima essent, id, quod sapientissimus ille Cato diruta Carthagine, Romanis rerum gerendarum laude alioquin præclaris

eventu-

euenturum prædixit, nobis eadem ratione euenit. Principes enim terræ, cum à finitimis bellis securi essent, inter se lites primum de iurisdictione, mox arma mouerunt & qui potentior cæteris erat, sibi omnia licere arbitrabatur, volens ἀὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπέροχος ἔμμεναι ἄλλων; altero interim ex vetustate acquisitionis & prærogatiua iuris spiritualis suam potestatem defendente. Quid tandem? Postquam insolentius magister ordinis Theutonici agere instituisset, & ad se omnia pertinere deber eedixisset, & Archiepiscopo Gulielmo oppresso & cæteris, qui cum ipso sentiebant, male adfectis: (namque & mea familia non minima ex periculosissimis huius intestinæ dissensionis malis incommoda accepit:) profectò indignitas rei multos, ad quos ea res pertinebat, plurimum commouit.

Imperatoris Romani Ferdinandi, cuius maiestati parebant tum Liuonij, per legatos certos & præstantissimos homines, anno 1557 die 18 Maij id afferentes, decreto iubebatur Magistro ordinis, vt restitutionem spoliato Archiepiscopo faceret; promissa ea quidem est, sed nondum completa, & ego meique fratres adhuc eam dolemus. Quid multis? eò tandem res inclinata est, vt cum acrius Moschus bello infestissimo immineret, nec suis viribus satis confiderent prouinciales Vltradunensis districtus, excepta ciuitate Rigen, alijsque alios tum quærentibas dominos, imperium Polonicum agnoscerent, eiusque se tutelæ & patrocinio, non tamen planè potestati, subijcerent. Sanè hoc ipso tempore Illmi. principis ac Domini, Domini Gothardi Ducis Curlandiæ moderatio singulari cum prudentia & virtute coniuncta eo modo apparuit, vt & tranquillitatem Liuoniæ mediocrem attulerit & sibi æternum perpetuæ in sua familia inductæ dignitatis monumentum pepererit. Sed tamen Moschus tyrannus, quam semel ex dissensione principum Liuoniæ occasionem rei gerendæ commodissimam nactus erat, non omisit; vt quorum ante fortitudinem & potentiam sub magistro præsertim Plettenbergio horruisset, eos iam securos & discordes oppirmeret. nec infeliciter sibi ea res cecidit; velut id calamitas Liuoniæ testata est.

Itaque non solùm fato versari res humanas videmus, verùmetiam ex culpa & negligentia hominum pleraque mala euenire scimus; Deo ita disponente, vt quæcunque accidunt, iustè & meritò nobis accidisse videantur. Hoc ergò fuit initium maximorum malorum, quorum definitum modum necdum tenemus. Hæc mutati felicissimi status ratio; tantò mehercles infelicior, quantò vindiciarum lilibertatis pauciores sunt reliquiæ. Sic enim per 20 amplius annos à Socijs nostris defensi sumus, vt desertos nos magis fuisse, quàm tutos, solos quàm cum exteris coniunctos optandum esset. De vitijs hominum loquor. Ad Stephanum virtutis veræ exemplar redeo.

Quoniam boni est regis ac principis, tantam pro salute & defensione suorum curam suscepisse, vt nullis sumptibus parcat, nullique labori cedat, quin omnes suæ maiestati commissos populos saluos & incolumes retineat & conseruet, quemadmodum id Homerus fons ingeniorum in persona Agamemnonis expressit, βούλομαι ἐγὼ λάον σοὸν ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι. & venustè ait Seneca.

Pulchrum eminere est inter illustres viros,
Consulere patriæ, parcere subiectis, & fera
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, seculo pacem suo.

Nihil sane huic regi nostro fortissimo prius, nihil antiquius fuit, quàm vt Liuoniam miserè deuastatam, à socijs relictam & inter se maximè dissentientem recolligeret

ret, & in pristinam libertatem, data pace & tranquillitate, adsereret. Et profectò summa, quæ tum ingruebat & totam prouinciam prægrauabat, violentia & tyrannis inaudita, necessitatem quidem regi imposuit, vt quàm celerrimè posset, malè affectæ & laboranti prouinciæ opem ferret. Sed tamen Regiæ maiestati eius satius visum fuit, hostem truculentissimum quamuis, & immania designantem, qua posset ratione, sustineri; vt ante ea, quæ in ipso regno exarserant, mala sedaret, quàm vt finitima vrgeret. Interim autem Moschus nihil cunctatus, totam Liuoniam suæ potestati subiecit; & quidem tam admirabili fraude & astu, vt qui Germanos homines rerum omnium expertos, ab eo, qui barbarus fuit, falli posse dixisset, pro ea imprudentia pependisset. Sed tamen ille omnium cogitationes consilio anteuertit, & omnium vires celeritate rerum gerendarum fregit metumq; sui maximum etiam longiùs dissitis regionibus iniecit. Non est ergò, quod hostem etiam minimum & imbecillum contemnamus: & in bellis qui fidem exspectat sibi præstari, suæ credulitatis maximam sæpenumerò pœnam luit.

Quanta autem anno 1577. in Liuonia miseria, quanta calamitas; quantus in omnibus non locis modo & vrbibus, miserè direptis, fraude & proditione occupatis: sed in omnibus etiam familijs tum nobilium; tum plebeiorum, luctus fuerit: nec, mihi si centum linguæ sint oraq; centum, satis accuratè edicere possem.

Iohannes Basilius tyrannus Moschouitarum elegerat sibi adfinem fratrem potentissimi Regis Daniæ Domini Domini Friderici 2. optimi, & tam occulto consilio, vt, quò summa in illum collata beneficia, honoris præmia & illa summi decoris loco habita Regis Liuoniæ nominatio spectaret, iuuenis rex Magnus, nec per se ipse, nec ex suggestione consiliariorum suorum ante aduerteret quàm id totius prouinciæ Liuoniæ irrecuperabilis calamitas & rerum omnium desperatio, in ipso rege Liuoniæ, testata est.

Multi quidem sunt, qui nos vituperant, quasi primores patriæ nostræ relictis arcibus profugissent, sed hi veram omnium rationem tenere non videntur. Nonne scitum est illud Pythagoræ, δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἔγγυθι ναίει; tamdiu me hercle quid possumus, quàm diu necessitas nos aliud facere non cogit. Quos ergo hostium oppressit multitudo & potentia, hi ne fugisse intelliguntur? quid? paucos inermes in tela parata currere, nonne extremæ dementiæ est? Itaq; sub certa vitæ retinendæ conditione semet seruasse; maximè sociorum fide & ope multum planeq; cessante; satius fuit, quàm stulta & temeraria audacia tanto hosti, qui vltra ducenta millia hominum in exercitu habuit, se se opposuisse. Quàm vero aliena ab tyrannico Moschi imperio voluntas eorum fuerit, satis, mehercles, hi testatum fecerunt, qui mortem, puluere tormentario substrato, sibi consciscere maluerunt quàm in manus tyranni peruenire: rectissimè statuentes, nec salutis rationem habendam sine dignitate, nec dignitatis sine salute. Ergo Rex Stephanus, quamuis & potentia crudelissimi hostis socijs nocitura aduerteretur, & Liuonij humilima obtestatione facta peterent, ne rex sui curam abijceret, sed quanto ocyus posset auxilio sibi & subsidio exercitum instructum mitteret: tamen rebus nondum apud Dantiscum vrbem expeditis, auxilium sacrum laboranti prouinciæ ferre, non

non ſuo quidem proprio conſilio,ſed prorſus alieno,recuſauit. Nam intellexit,proculdubio,rex ſapientiſsimus totius Reip: procurationem, non certæ alicuius partis, ſibi commiſſam; vt qui vnius membri curam abijceret, iam totum corpus curaſſe non videatur. Quare non incredibile eſt, quod quidam de eo adſerunt, pœnituiſſe regem facti, quòd potius Dantiſcum obſidere, quàm Liuoniæ malis ſuccurrere voluerit. Sed ita fortè in fatis fuit, vt quæ diuinæ vltionis exemplũ eſſe deberet, Liuonia ſic adfligeret,vt nulla ſui parte conſtitiſſe intelligatur. Tandem tamen virtute ſingulari & magnanimitate, μηδὲν ἀναβαλλόμενος cum id, Deo conatus proſperante, commodiſsimum videbatur, deuictis expulſiſue è Liuonia hoſtibus priſtinum ius adſeruit. Quàm proſperè autem & prouidenter Rex Stephanus, Illmo. principe ac domino domino Ioanne Sammoiſcio, magno regni cancellario, belli duce deſignato, bellum Moſchouiticum geſſerit, confecerit, nõ eſt huius loci commemorare, quoniam & res in conſpectu propè noſtro geſta, omnibus eſt manifeſta, & monumentis hiſtoriarum Polonicarum ſatis ſuperq; deſcripta. Quemadmodum igitur virtute optimi ac fortiſsimi Regis Stephani ex manibus Moſchi excuſsa veluti, & recuperata aliquatenus eſt patria noſtra: Sic ô Liuonij intelligamus, nos et dignitatem priſtinam, & illam,quàm maiores tradiderunt fuiſſe, felicitatem recuperare aliter non poſſe, quàm ſi virtute non ſanguine, Deo non hominibus nitamur, & pietati atq; iuſticiæ, ſumma cum animi contentione, ſtudium demus.

Hoc ſane ſi Liuoniæ noua propago, vt laudabiliter cepit, agere inſtituerit, non eſt dubitandum, quin omnibus malis liberati ſub alis albæ aquilæ, relicto nobis veræ religionis cultu, tutò tandem viuere poſsimus, modò in priſtina

ſtina vitia, quæ hanc vim habere nouimus, vt ſui cultores exſpuat & ſummis miſerijs adficiat, rurſus non incidamus. ſed reuertatur, vnde deflexit, oratio. Quod in principe, paſtore populorum, commendatur, quodue officium Imperatoriæ maieſtatis eſſe Iuſtinianus noſter adſerit, hoc ipſum in rege noſtro ſingulariter celebramus, quod videlicet, quemadmodum de Agamemnone Homerus teſtatur.

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής

fuerit h. e. vtraq; Reipub. tempora pacis & belli, ſumma cum prudentiæ laude & virtute gubernarit.

Tanta enim in bellis gerendis ſcientia militaris, virtus, fortitudo & prudentia in Rege Stephano commendatur fuiſſe, vt qui eũ ſummis veterum Roman. Impp. comparauerunt, nondum ſatis eius laudibus tribuiſſe videantur. Omnis ille laboris patientiſsimus fuit, nec æſtus tantus, nec frigus tam ſtrictum erat, quo ille occaſionem rei gerendæ omitteret. Tanta præterea prudentia in caſtris mouendis & ſtratagematis inueniendis omnia diſponebat, vt, qui in eius militia vixerunt, eruditos ſeſe in re militari huius regis exemplo fateantur. Rurſus tanta in pace laus iuſticiæ in ipſo fuit, vt improbis & ſeditioſis hominibus terrori, bonis autem honori, exteris populis admirationi fuerit, & quoniam iuſticiam dilexit, fouit, exercuit; cæteræ quoq; virtutes in ipſo non deſiderabantur. Rebus ſecundis ſe ſe non efferebat; quinimo nullam rem magis odio habebat, quàm ſuperbiam; ergò humilitas in ipſo commendata eſt. Pudoris autem tantus apud ipſum honos fuit, vt cauſam propinquam morti eius tribuiſſe dicatur.

Tanta præterea eum humanitate fuiſse, ipſi, cum eſſemus Grodnæ anno 79, vidimus, quanta vix alium rectius

ctius optare posses principem; siquidem omnes Regis nomen inclamantes audire, omniumq; libellos supplices sua manu, nonnihil consistendo, quoad porrigentur, accipere non recusauit: nec tamen postea neglexit; vt in quibusdam aulis accidere miseri clientes conqueruntur; sed inter prandendum quandoq; quia alia tempora serijs Reipub. negocijs tractandis & curandis destinarat, legebat, cognoscebat, rescribebat, vt intra triduum quin datum esset responsum, nemo dubitare posset. Agnoscamus ergò singulare Dei beneficium, in hoc rege dato, nobis exhibitum: qui & ipse Remp. sapienter gubernauit, & optimam constituendæ moderandæq; Reip. rationem suo exemplo docuit, duabus nimirum rebus humanæ vitæ & societatis tuitionem constare, legum scientia, armorumq; peritia, & vtriusq; rei vsu certissimo: Diuinum ergò bonum hic Rex sapiens & fortis fuit: nam, vt ait Homerus, εἰ μάλα καρτερός ἐσσι, θεός που σοι τόγ' ἔδωκεν. vna breui sententia subindicans, vnde boni reges ac fortes principes dentur & cuius gratiâ diu salui & incolumes existere possint. Quod verò Liuonij sæpe multumq; de hoc rege iustissimo conquesti sunt & grauiora sibi impendere Metropolis prouinciæ verita est: id non tam Regis nostri culpâ, qui natura bonus æquique amantissimus fuit, quàm partim vitio hominum inuidorum nostræq; religioni aduersantium: partim φιλονεικεία res publicas negligentium, factum esse existimamus. Id sanè fateri cogimur paternam Liuoniæ curam regem Stephanum suscepisse, qui non solùm eam è faucibus Moschi eripere, magno suo labore, multoq; suorum militum fortissimorum nobili sanguine profuso: sed etiam legibus iudicijsq; constitutam certam eius & tranquillam Remp. esse voluit. Sed quod omnia ad finem optatum non peruenerunt, multâ

tum

tum temporum infelicitate, tum hominum maleuolorum perfidia factum est. Interim tamen memoria & rerum ab ipso felicissimè & fortissimè gestarum, & prudentissimarum constitutionum commemoratio apud omnes posteros perpetua erit, vt quoties in eius mentionem deuenimus (indies autem nō absq; magno desiderio incidimus) toties nuncupatis votis Deus Opt. Max. exorandus esse videatur, vt non dissimilem Stephano regem alium dare & benignè largiri dignetur; cuius pietate, prudentia & felicitate Resp. floreat, ciues opibus magni, virtute præclari, concordia felices efficiantur; & totius Reip. gubernandæ hæc ratio ineatur, vt potentissimus Rex Poloniæ, hostibus terrori, amicis subsidio, finitimis exemplo esse possit. Nimis mehercles maturè hic nobis rex optimus & fortiss. è vita sublatus est, & quidem nos in medijs turbis bellorūq; tempestatibus veluti Orphani relicti vicem nostram dolemus, hostis Moschi impetus tyrannicos horremus, & nostram indignitatem mæremus, quod Deus hunc nobis Regem diutius relinquere noluit, cuius opera, studia & officia Ecclesiæ & Reipub. magno, sine dubitatione, vsui esse protuissent. Optimus ergò rex Stephanus, proh dolor 4. Non. Decemb. secundum veterem apud nos retentam anni computationem, anno proximè elapso 86, cum decem annos regnasset, circa horam 12 noctis, Grodnæ vitam cum morte commutauit, ita placidè, ita suauiter obdormiens, vt ad meliorem vitam veramq; animarum requiem transportatus esse videatur. Interim de singulis rebus, religionis præsertim, nec iudicandi nec dicendi partes nobis adsumimus. Id medius fidius adfirmare non dubitamus. Singulari Dei beneficio hunc regem Stephanum, pro oppugnaado & domando tyranno Moscho, cunctis populis Sarmaticis, in quibus Deus suæ

 Ecclesiæ

eccleſiæ reliquias non exiguas habet, excitatum, datum & tamdiu nobis conſeruatum fuiſſe, quamdiu id venerandæ & ſanctæ Trinitati vtile & eccleſiæ ſuæ ſaluberrimum eſſe viſum eſt.

Eram ego illo tempore, quo Rex Stephanus mortuus eſt, Regiomonti, non priuato ſed publico nomine. nec enim vos latet, quod ad profeſsionem Iuris in Academiam Regiomontanam vocatus, tantò certiore ſpe rerum ex animo conficiendarum profectus ſim, quantò mihi maior certiorq; ex mãdato Illmi principis ac dõini Domini G. F Ducis ac Curatoris Pruſsiæ, fides promiſsioq; à tãto viro facta eſt, in cuius verba iurare, nedum fidem eius ſequi maluiſſes. ſed non omnium grata eſt apud vos conſultatio.

Non tamen negarim, quin vtrobiq; τὸ εἱμάρμενον perſpiciatur; vt noſtrarum conſultationum vel præcipuum impedimentum ſæpenumero ſit illud, cui maximè fidimus: quia Deo non omnem laudem tribuimus. eius rei ſi quis petit exemplum, legat hiſtorias vitæ humanæ magiſtras, & maiora etiam opinione ſua cognoſcet.

Quamobrem nemo ſibi nimium præfidat, cautio eſt. quia neſcit, an adijciant hodiernæ craſtina nòbis tempora Dij ſuperi: & nunquid non πόλλ' ἀελπτα κραίνουσι οἱ θεοί? vt venuſtè in Tragœdijs ſæpè repetiuit Euripides. Caſus ergò humanæ vitæ lugemus. Quicquid enim humanum eſt, id aliter euenire poſſe exiſtimandum eſt: Vita & ſpes id dat, quod mors & inuidia eripere poteſt. Lugemus omnes regem fortiſsimũ & ſapientiſsimũ nobis ereptum; & meritò lugemus. Viuum enim exemplar virtutis atq; iuſticiæ fuit, quod ipſum factis ſimul expreſsit dictisq; teſtatus eſt. Itaq; ſilentio prætereundum non eſt apophtegma illud, quod iamdiu veſtras aures perſonuit.

Cum

Cũ noſtri aduerſarij, qui vitæ æquè atq; religionis noſtræ trãquillo ſtatui inuidẽt, multis perſuadere regi Stephano vellent: vt, qui vno pariq; iure; ob difficiles & argutas diſputationes euitandas, quas diſparitas legum in controuerſiis progenerat; omnes vti ſubditos vellet; eadem ratione religionis vnum eundemq; cultum, ſecundum morem & traditionem Romanæ eccleſiæ, in omnibus ſui regni partibus, eſſe vellet: piè ſane et ſapienter reſpõdit. Rex ſum populorum, non conſcientiarum. ſubindicans non minus eos in pace tuendos, qui ex verbo Dei ſuam religionem ſtabilitam adſerunt, quàm qui eam humanis traditionibus & autoritate maioris cuiusdam dignitatis pertinaciter defendunt. Aliud præterea apophtegma referam, quo ſuperbiam & inſolentem faſtum arguere Rex ſapientiſsimus voluit. Cum ad bellum Moſchouiticum conſcriptus miles congregaretur in loco definito, ex eo numero veniebat quidam eques nobilis Polonus ſeptem equis ſtipatus & veſte magnifica valdeq; ſplẽdida indutus, ſe in conſpectum Regis, per feneſtram cuncta conſpicientis, ſiſtebat. Hunc viſum Rex è veſtigio ad ſe vocat rogatquè quot ille ad bellum equos expediuiſſet. Septem reſpondit: aſt ego, inquit Rex, hac veſte mutata octauum adderem maiusq; ſtipendium mererem. Ille quidem pudore ſuffuſus à facie Regis ſubtriſtis diſceſsit, ſententiamq; meditando intellexit, non in veſtitus elegantia ſed in animi robore veram laudem fortitudinis conſiſtere, atq; vt alij faſtum omnem inanem fugerent, exemplo ſanè oportuno fuit.

Sed ſi ſingula, quæ in hoc rege omnia admirabilia fuerunt, perquireremus, tempus nos prius, quàm res præclaræ de Rege Stephano commemorandæ deficerent. Itaq; ſi vnũ propoſuero adhuc ſingulare, dicendi finem faciam

ciam. Nobiles ille viros aliosq; literis bonis eleganter eruditos singulari amore & beneuolentia complexus est, honoribusq; pariter & præmijs auxit & ornauit: est nobis huius rei argumento, præclara illa dignitas & prouisio Cl. V. Domini Pauli Otterbornij pastoris Ecclesiæ apud Caunenses, amici nostri studiosissimi, cui Rex in castris lauream donauit; vt est Pöeta elegans & eruditissimus vir, & in omnium conspectu literarum honorem testatus est. Et quos Rex Stephanus singulari virtute præditos cognouit, eosdem, vt quo cæpissent gradu, persisterent, nec vlla se ratione à virtutis statu dimoueri paterentur, non minus exemplo quàm sermone pulcherrimo admonuit; idipsum quod Cyrus filijs, militibus suis inculcans, οὐδεμία οὕτως ἐστὶ καλὴ παραίνεσις, ἢ τοὺς μὴ ὄντας ἀγαθοὺς, αὐθημερὸν ἀκούσαντας, ἀγαθοὺς ποιήσει. οὐκ ἂν οὖν τοξότας γε, εἰ μὴ ἔμπροσθεν τοῦτο μεμελετηκότες εἶεν. οὐδ᾽ ἀκοντιστὰς, οὐδὲ μὴν ἱππέας γε, οὐδὲ μὴν τά γε σώματα ἱκανοὺς πονεῖν, ἢν μὴ πρόσθεν ἠσκηκότες ὦσι. Quæ verba latinè ita proferre possemus. Nulla tam est præclara & efficax admonitio, quæ simul atq; enunciatur, eos, qui boni non sunt, vno die bonos efficere possit. Itaq; non tela rectè iacient, qui non multò ante didicerunt, nec hi sagittis, neq; equis rectè vtentur, nec corporis labores probè sustinebunt, qui non ante ijs rebus bene exercitati fuerint. Naturam enim qui virtutis cognorat, facilè, quod ex vsu tum hominum tum Reip. esset, intelligebat: nec eum præteribat, quàm beata illa Respub. esse soleat, in qua sapientes præsunt populo, & virtuti sua laus tribuitur. Quàm rursus misera & propè deploranda Resp. ea sit, in qua nullus sapientiæ, pudori, & literis bonis locus relictus est. Hîc enim omnia ad interitum spectare ipsa ratio persuadet. illic verò omnia fore beata ac florentissima, & natura virtutum, quæ perpetua

petua est, & ipsa rerum magistra experientia comprobat. Quapropter nihil magis studiosum in rebus humanis, nihil dignius, nihilq; præclarius videri nobis debet, adolescentes studiosi & optimi, quàm vt iusta, recta & vtilia tum autoritate sapientum virorum: tum exemplo heroum & præstantissimorum hominum discatis, & pro vera dignitate consequenda, opere felicissimè compleatis.

Sanè quoties ego animo mecum reuoluo felicem huius regionis administrationem; & quomodo optimi nostri principis Domini Vldarici Ducis Megapoleñ. &c. virtute, sapientiâ, pietate, tam lætâ, tam diuturnâ, tam vbere pace fruamini, non possum non vos beatos dicere. Et sanè Vldaricus optimus princeps & in Ecclesiam Christi & in Remp. singulari fide, animo & beneuolentiâ, suæ humanitatis, gratiæ & sapientiæ fructus (vt nomen factis plane respondeat) ad alios quoq; populos finitimasq; regiones pertinere facit.

Nec enim autoritate solùm apud principes Germaniæ plurimum valet & in regendis rerum etiam difficillimarum consilijs autor facile princeps existit: sed quoq; hæc schola Rostochiana benè feliciterq; constituta, vná cum prosperis auspicijs huius vrbis inclyti senatus, eam finitimis regnis prouincijs & populis impertit benignitatem, vt postq; suæ gentis homines hîc benè exellenterq; eruditi sunt, suæ Reip. constituendæ & gubernandæ veram & beatam rationem consequantur. Itaq; cum in vestris Halcijonijs Dei imprimis & præstantissimi Principis vestri amplissimiq; senatus beneficio concessis, in his turbulentissimis temporibus imperijsq; totius orbis ferè conquassatis et studia literarum nos Liuonij excolere, & veram de Deo doctrinam incorruptam, synceram, non labe hæresiû inquinatâ, non autoritate cuiusq; hominis conturbatam, meri-

merito principi vestro Illmo & senatui inclytæ huius vrbis amplissimo & vobis omnibus; quorum iam etiam summâ cum humanitate & beneuolentia contestata est gratia; quas animo concipere & lingua proferre possumus, gratias maximas agimus: Deumque Opt. Max. in filio eius Ihesu Christo Emanuele nostro, omnibus votis precamur, vt vestræ Reip. & scholæ tranquillũ, quem habetis, statum, diutissimè saluum & incolumem conseruet, & honore literarum, veritate & constantia religionis, vbertate terræ & omnium rerum felicitate beet & augeat.

DIXI.

Z

